

КАЗУСЛАР:

1. 2008 йил 17 февралда Косово парламенти бир томонлама Косовонинг мустақиллигини эълон қилди. Бироқ Сербия Конституциясига биноан, Косово Сербиянинг автоном вилояти сифатида эътироф этилган бўлиб, унинг суверенитети тан олинмайди.

Косовонинг суверенитети 2008 йил 18 февралда Афғонистон, Тайвань ва бир қатор Европа мамлакатлари томонидан тан олинди. Франция биринчи бўлиб бундай қарорни қабул қилди, кейин Буюк Британия, АҚШ ва Италия унга қўшилди.

Шу билан бирга, Испания, Кипр, Греция, Словакия, Болгария, Руминия, Хитой ва Россия мамлакатнинг мустақиллигини тан олишга қарши бўлиб чиқди. 2008 йил 19 февралда Болгария ўз фикрини ўзгартирди ва келажакда Косово суверенитетини тан олишини эълон қилди.

Давлатнинг асосий белгиларидан бири бўлган суверенитет тушунчасини таҳлил этинг. Давлатнинг бошқа давлатлар томонидан тан олиш ёки олинмаслигини давлат белгиларига алоқадорлигини таҳлил этинг. Сизнингча, вазиятга қандай ҳуқуқий ечим бериш мумкин.

Ushbu kazusni huquqiy jihatdan muhokama qilish davomida quyidagilarga aniqlik kiritib olamiz:

- ❖ Davlat va uning asosiy belgilari tasnifi;
- ❖ Suverenitet tushunchasi;
- ❖ Xalqaro siyosatda davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olinishi;
- ❖ Xalqaro shartnomalar hamda boshqa xalqaro normativ-huquqiy hujjatlarga asosan yuqoridagi kazusdagi masalalar qay tartibda hal etiladi.

Davlat – butun mamlakat miqyosidagi oliy hokimiyatni amalga oshiradigan, maxsus boshqaruv va majburlov apparatiga ega boʻlgan, barcha uchun majburiy qonunlar chiqaradigan va suverenitetga ega boʻlgan ommaviy siyosiy tashkilotdir.

Davlatning asosiy belgilari, uning jamiyatdagi turli nodavlat tashkilotlar, ijtimoiy-siyosiy tizimning boshqa qismlaridan farqlarini ochishga imkon beruvchi jihatlari hisoblanadi. Davlat jamiyatning siyosiy tizimiga kiruvchi boshqa tashkilotlardan bir qator oʻziga xos belgilari bilan farq qiladi. Davlatni boshqa jamoat tashkilotlaridan ajratib turuvchi asosiy belgilari quyidagilar hisoblanadi:

- ❖ Aholining hududiy asosga koʻra birlashganligi;
- ❖ Maxsus boshqaruv apparatining mavjudligi;
- ❖ Huquq tizimining mavjudligi;
- ❖ Soliq tizimiga egaligi;
- ❖ Suverenitetga egaligi;
- ❖ Umuminsoniy funksiyalarni bajarish (mudofaa, jinoyatchilikka qarshi kurash, umumiy faravonlik).

Davlatning muhim xususiyatlaridan biri uning suverenitetga egaligidir. Suverenitet – mamlakat ichkarisida va undan tashqarida (xalqaro maydonlarda) davlat hokimiyatining oliyligi, ustunligi boʻlib, davlatning hokimiyatini, uning toʻla siyosiy erkinligini, oʻz milliy hayotini belgilash real imkoniyatiga egaligini, mustaqil davlatni tashkil qila olishgacha boʻlgan huquqqa egaligini bildiradi. Suveren hokimiyat – bu oliy, mustaqil, boʻlinmas, umumiy va uzviy, yaʼni

ajralmas, begonalashtirib bo`lmas hokimiyatdir. Davlat hokimiyatining suverenligi esa – uning mamlakat hududidagi barcha tashkilotlar, muassasalar, uyushmalar, partiyalardan ustunligi va ulardan mustaqilligi sanaladi. Davlat suvereniteti quyidagilarda ifodalandi:

- ❖ ichki va tashqi siyosat masalalarida mustaqil qaror qabul qila olishi;
- ❖ davlat hokimiyatining mamlakat butun hududida tatbiq etilishi va davlat organlarining barcha aholi uchun umumiy majburiy qarorlar qabul qilishi;
- ❖ boshqa ijtimoiy-tashkiliy hokimiyatlar (partiyalar, jamoat birlashmalari, diniy tashkilotlar va boshqalar)ning qarorlarini bekor qila olishi.

Shu bois suveren davlat hokimiyati barcha fuqorolar uchun majburiy qonunlar qabul qiladi; qonun doirasida majburlov choralarini qo`llaydi.

O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham O`zbekiston Respublikasi suveren davlat ekanligi mustahkamlab qo`yilgan. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasiga muvofiq: “O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarning to'la huquqli sub'ektidir. Uning tashqi siyosati davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik qoidalariga va xalqaro huquqning umum e'tirof etilgan boshqa qoidalari va normalariga asoslanadi. Respublika davlatning, xalqning oliy manfaatlari, farovonligi va xavfsizligini ta'minlash maqsadida ittifoqlar tuzishi, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan ajralib chiqishi mumkin”ligi belgilangan. Bu qoida BMT Ustavi va boshqa xalqaro hujjatlarda mustahkamlab qo`yilgan.

Suverenitetning “oliy hokimiyat, mustaqillik” degan tushunchasi fransiyalik J. Boden tomonidan ishlab chiqilgan bo`lib¹, u hozirgacha shu ma`noda barcha

¹Azizxo`jaev A vaboshqalar. O'zbekistonRespublikasiningKonstitutsiyasigasharh. — T.:TDYul, 2008. — 19-bet

xalqlar davlatchiligida ishlatilib kelinadi. Ozodlik, mustaqillik uchun kurashlar “suverenitet” uchun kurash bilan mustahkamlanib, xalqaro ahamiyat kasb etgan. Suverenitet soʻzi davlat-huquqiy masalalarda xalqqa, millatga va davlatga nisbatan ishlatiladi. Davlat va mamlakat soʻzlari koʻpincha aynan bir maʼnoda ishlatilgani uchun davlat suverenitetini mamlakat suvereniteti deb ham tushunish mumkin. Suverenitet – davlat hokimiyatining mamlakat ichkarisida oliyligi va davlatning tashqi munosabatlarda mustaqilligi boʻlib, davlat faqat haqiqiy suverenitetga ega boʻlgan taqdirdagina, xalqning rasmiy vakili sifatida xalq irodasini ifoda eta oladi va fuqarolarning huquqlarini, manfaatlarini toʻla hajmda taʼminlash imkoniyatiga ega boʻladi. Davlat suverenitetining muhim belgisi davlat hokimiyatining mamlakatning Konstitutsiyasi va qonunlaridan boshqa hech narsa bilan cheklanmasligidir. Davlat suvereniteti oʻrnatilgan mamlakat hududida boshqa hech qanday hokimiyat tuzilmalari boʻlmasligi kerak. Davlat suvereniteti amal qiladigan mustaqil davlatda qonuniy davlat organlarining hech qanday vakolatlariga boshqa hech qanday siyosiy va boshqa kuchlar tajovuz qilmasligi kerak.

Shuningdek, davlat suvereniteti mustaqil davlatning ajralmas xususiyati boʻlib, davlatning xalqaro huquq subʼyekti sifatidagi oʻrnini belgilovchi shart hisoblanadi. Davlat suvereniteti, mamlakatning kelajagini belgilashda katta ahamiyatga ega. Mamlakat har jihatdan toʻla mustaqil boʻlsagina, uni suverenitetga ega davlat hisoblash mumkin. Mustaqillik natijasida davlatning suverenitetga xos jihatlari namoyon boʻladi. Yuqoridagi vaziyatda suverenitet natijasida **Kosova** toʻla hajmda boʻlmasada, oʻzining milliy davlat va maʼmuriy-hududiy tuzilishini, davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining tizimini belgiladi, ichki va tashqi siyosatni amalga oshirish imkoniyati vujudga keldi.

Xalqaro huquqiy tan olish — bu xalqaro huquqqa muvofiq davlatlar tomonidan yangi davlatni yoki hukumatni rasmiy yoki norasmiy, toʻliq yoki qisman, doimiy yoki vaqtinchalik munosabatlarni oʻrnatishga qaratilgan davlat tomonidan eʼtirof etish. Bunda davlat bevosita yoki bilvosita biron bir davlatni xalqaro huquq subʼyekti sifatida tan olishi va u bilan rasmiy munosabat oʻrnatish

maqsadi borligi yoki davlatda yoxud uning bir qismida g`ayrikonstitusiyaviy yo`l bilan kelgan hokimiyatni xalqaro munosabatlarda, ushbu davlatning yoki shu hududda yashaydigan xalqning vakili sifatida samarali ishtirok etishi mumkin deb hisoblash to`g`risida bayonot beradi. 1933-yil 26-dekabrdagi Montvideo konvensiyasiga ko`ra davlatlarning mustaqilligini tan olish 2 xil usulda amalga oshirilishi mumkin:

❖ to`g`ridan-to`g`ri tan olish

❖ avtomatik tan olish

Hozirgi diplomatiya amaliyotida u yoki bu mamlakat hukumatlari bilan mavjud davlatning yangi hukumati yoxud yangi paydo bo`lgan davlat hukumati bilan diplomatik munosabatlar o`rnatish yoki diplomatik munosabat o`rnatishga rozilik berish bunday tan olishning keng tarqalgan shakli hisoblanadi. Xalqaro huquqiy tan olishning asosiy shakllari de-yure va de-fakto hisoblanadi. Biron bir shartlarsiz rasman tan olish to`g`risida de-yure va de-fakto tan olish to`g`risidagi diplomatik munosabatlar o`rnatish yoki bunday munosabatlar o`rnatishga rozi bo`lish to`g`risida bayonot berish rasmiy tan olish hisoblanadi. Muayyan mamlakat hukumatining boshqa mamlakatning rasmiy tan olinmagan hukumati bilan aloqa o`rnatishi, bir-birini tan olmaydigan davlatlarning xalqaro anjumanlar yoki xalqaro tashkilotlar doirasida hamkorlik qilishi norasmiy tan olishni bildiradi.

Milliy-madaniy avtonomlik, agar ushbu xalqning etnik o`ziga xosligi saqlanib qolgan taqdirda doimo xalqning o`z taqdirini o`zi belgilashga intilishlarini qondirilishi uchun samarali vosita bo`lib, unda rivojlanish, ta`lim, din, til, manadiyat masalalari hal etiladi. O`z taqdirini o`zi belgilash prinsipi nafaqat hududiy yaxlitlik bilan, balki xalqaro huquqning boshqa prinsiplari bilan, birinchi navbatda inson huquqlariga nisbatan hurmat prinsipi bilan ham chambarchas bog`liqdir. Shuningdek, xalqaro huquqda setsessiya tushunchasi mavjud bo`lib, davlat tarkibidan ma'lum bir qismining ajralib chiqishi tushuniladi. Setsessiya biror-bir davlatning ma'lum bir hududida yashovchi aholining yoki davlat hokimiyati organi chiqargan qaroriga ko`ra o`sha aholi yashovchi hududining

davlatdan ajralib chiqishi, davlatning biror-bir ma'muriy-hududiy birligi alohida ajralib chiqishi, federativ davlatlarda uning sub'yekti o'sha sub'yektda yashovchi aholining referendum orqali yoki mazkur sub'yektning hokimiyat organi qarori bilan davlat tarkibidan chiqishi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Kosovo Respublikasi - Serbiya Konstitutsiyasi bo'yicha Serbiyaning bir qismi sanalishiga qaramasdan, **Kosova**-o'zini bir tomonlama mustaqil davlat deb e'lon qilgan bo'lib, davlat siyosati va tuzumi, rasmiy nomi, davlat ramzlari (bayroq, gerb, madhiya) va hukumati mavjud bo'lgan davlat hisoblanadi. Ushbu davlat hozirgi kunga qadar BMTga a'zo ba'zi davlatlar tomonidan diplomatik va suveren deb tan olinmagan davlat sanaladi. 1933-yil 26-dekabrdagi Montvideo konvensiyasining 6-moddasiga asosan, BMT ayrim davlatlari tomonidan Kosova suverenitetining tan olinishi shartsiz va qaytarib bo'lmadir. Keyinchalik Kosova davlatining har tomonlama rivojlanishi natijasida BMTning tan olmagan davlatlari tomonidan suvereniteti tan olinishi, Kosovaning to'liq mustaqil suveren davlat sifatida e'tirof etilishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi_T.-2018-y;
2. Azizxo`jaev.A va boshqalar. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga sharh. — T.:TDYuI, 2018;
3. Xalqaro huquq. Darslik. Mas'ul muharrir y.f.n., prof. G.Yuldasheva // Mualliflar jamoasi. –T.: TDYU nashriyoti, 2017. – 443 bet;
4. SaburovN., Saydullayev Sh. Davlat va huquq nazariyasi / O'quv qo'llanma. – Toshkent: TDYuI, 2011;
5. Islomov Z.M. Davlat va huquq nazariyasi – T.: Adolat, 2007 – 916 bet.